

עשור למכון למשפט ופילנתרופיה: מחשבות על שימור, שינוי, והעשור הבא

מסמך מסכם לתהליך שיתופי של מיפוי ורפלקציה
על עתיד המכון

* תהליך המיפוי והרפלקציה התקיים בהובלתה של ד"ר טלי יריב משעל; המסמך המסכם נכתב בידי ד"ר טלי יריב משעל, פרופ' דפנה הקר ועו"ד גליה פיט.

תוכן העניינים

3	מבוא
4	רקע: המכון למשפט ופילנתרופיה
4	פעילות המכון בקליפת אגוז
6	מיפוי ורפלקציה - ממצאים עיקריים
6	א. העשור הראשון לפעילות המכון - הישגים, הערכה ומוניטין
7	ב. אתגרים בחקר פילנתרופיה - מבט על מחקר פילנתרופיה בעולם
9	ג. השתנות השדה בישראל - אתגרים והזדמנויות לחקר פילנתרופיה במכון
11	סיכום: מבט לעשור הבא - כיווני פעולה ודרכי יישום
12	הערות
13	נספח 1: מרואיינות ומרואיינים
14	נספח 2: מכוני מחקר שנסקרו

בסיום העשור הראשון להקמתו ולפעילותו של המכון למשפט ופילנתרופיה, ערכנו תהליך שיתופי של מיפוי ורפלקציה. מטרתנו היתה לבחון את הדרך שעבר המכון עד כה, לזהות את חוזקותיו ואת תרומתו הייחודית, ומתוך כך – לפתח חשיבה על העתיד. בפרט: כיצד ניתן לחזק את הפעולה ולהעמיק את ההשפעה של המכון לאור ההתפתחויות במרחב הפילנתרופי ועל רקע השינויים והמשברים החברתיים בישראל?

התהליך כלל (ראו גם, נספחים 1-2):

1. **סקירה של מכוני מחקר על פילנתרופיה בעולם** – מתוך כוונה ללמוד על מבנים, מטרות, אופני פעולה וכיווני מחקר של גופים דומים.
 2. **שיחות עם מייסדות המכון ומנהלות ומנהלי הקרנות התומכות** – לצורך רפלקציה על הדרך שנעשתה, תובנות על המקום שבו מצוי המכון כיום ובחינת אפשרויות הפעולה בראייה עתידית.
 3. **שיחות עם המנהלות והמנהלים האקדמיים של המכון לאורך השנים** – במטרה להבין את תרומת המכון למחקר ואת האתגרים שעומדים בפניו, כמו גם לשמוע מחשבות על כיווני התפתחות אפשריים.
 4. **שיחות עם חוקרות וחוקרים מסגל הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן באוניברסיטת תל אביב ועם חברי הצוות המחקרי במכון** – מתוך רצון להעמיק בכיווני עניין אקדמיים קיימים ועתידיים ולשמוע מחשבות על המשך הדרך.
 5. **שיחות עם נשות מקצוע מהשדה הפילנתרופי בישראל** – כדי להבין את מקומו ותפקידו הייחודי של המכון בקרב ארגוני תשתית של פילנתרופיה בישראל.
 6. **סדנה מסכמת של רפלקציה וחשיבה משותפת על עתידו של המכון לאור ממצאי המיפוי** – בהשתתפות חברי הוועדה המייעצת, המנהלים האקדמיים בעבר ובהווה, וצוות המחקר של המכון.
- לאחר הצגת רקע קצר על המכון, הדוח שלהלן מציג את הממצאים והתובנות העיקריים מתוך התהליך, ומבקש להציע כיווני פעולה שיבטיחו את המשך הצמיחה האפקטיבית של המכון בעשור השני לפעילותו.

רקע: המכון למשפט ופילנתרופיה

המכון למשפט ופילנתרופיה נוסד באוניברסיטת תל אביב בשלהי שנת 2014 ביוזמתן של דפנה מיתר נחמד ועדנה פסט, יחד עם פרופ' יורם מרגליות ועו"ד גליה פיט. המכון פועל על בסיס שותפות אמיצה בין הפקולטה למשפטים לבין הועד המייסד והוועדה המייעצת הכוללים גם את עיריית רפפורט (קרן רות וברוך רפפורט), יד הנדיב, קרן ברכה, קרן אדמונד דה רוטשילד וקרן משפחת שעשוע. ¹ בראש המכון כיום עומדת פרופ' דפנה הקר. קדמו לה בתפקיד זה לאורך השנים פרופ' יורם מרגליות, פרופ' נטע זיו ופרופ' גיא מונדלק. עו"ד גליה פיט משמשת כמנהלת המקצועית של המכון מיום הקמתו.

משימת העל של המכון, כפי שנוסחה עם הקמתו, היא לחקור את תפקידי הפילנתרופיה, לתמוך בחתירתה לקידום חברה שוויונית ומשגשגת בישראל ולסייע בשילובה האופטימלי במדיניות החברתית-כלכלית של ישראל. מזה עשור פועל המכון בשלושה אפיקים: מחקר; הוראה והכשרה; פיתוח קהילה ושדה.

בהתאם לכללים האוניברסיטאיים, המכון מנוהל על-ידי ועדה אקדמית שבראשה עומד דקאן הפקולטה (כיום פרופ' ישי בלנק) וחברים בה המנהלת האקדמית המכהנת והמנהל האקדמי הקודם. לצד הועדה האקדמית פועלת ועדה מייעצת שבה חברים נציגי כל השותפים התורמים למכון.

צוות המחקר במכון מורכב מחוקרות (במעמד עובדות פרויקט), וכיום אלו הן: ד"ר אסנת חזן, עו"ד גליה פיט ועו"ד מיכל ארגמן רון.²

מאז הקמתו, המכון למשפט ופילנתרופיה מוביל את פיתוח המחקר והידע האקדמי והיישומי אודות פילנתרופיה בישראל. המכון מפתח מומחיות ומהווה אבן שואבת עבור קהילת הפילנתרופיה בישראל במישור הפרקטי, בקידום מדיניות, בהנחת תשתיות וביצירת שותפויות מקומיות ובינלאומיות. כל אלה מעניקים למכון את ההזדמנויות והכלים להוביל את פיתוח שדה הפילנתרופיה בישראל ולתמוך בפעילות השדה בעתות משבר ובשגרה על מנת להבטיח פעילות מיטבית לטובת החברה הישראלית.

פעילות המכון בקליפת אגוז

🔗 **הצמחת פילנתרופיה כתחום מחקר ממוקד** – המכון שם את הפילנתרופיה הישראלית על המפה האקדמית, המקומית והבינ"ל בפרסומים אקדמיים;³ בהשתתפות בקבוצות למידה ומחקר בינ"ל ([ERNOP](#), [Giving in Europe](#), [GPEI](#)), בהשתתפות ובפרזנטציות בכנסים בינ"ל ([ARNOVA](#), [ISTR](#), [AGAPE](#), [ERNOP](#)); [Global Generosity Research](#); בהקמה וברכוש של קבוצת חוקרי פילנתרופיה בישראל; ובתמיכה בתלמידי מחקר (דוקטורט ופוסט דוק).

🔗 **הרחבת בסיס הנתונים בישראל אודות פילנתרופיה, והפצת הידע** – בזכות עבודת המכון מתבהרת מפת הנתונים בישראל, מקורותיה ויעדיה. הנתונים והממצאים משרתים את גופי הפילנתרופיה, הארגונים החברתיים, החוקרים והגופים הציבוריים (ממשלה, רשויות מקומיות ועוד):

- המכון הוביל את פרסום [שנתון העמותות](#) בשותפות עם רשות התאגידים, והוא מנתח את [נתוני התרומות הכוללים בישראל](#).
- המכון פיתח תשתיות לאיסוף נתונים ופרסם דו"חות אודות [תרומות משקי הבית בישראל](#); [תרומות חברות ציבוריות בישראל](#) ו[תרומה מחו"ל לישראל](#).
- המכון חקר את [הפילנתרופיה המוסדית בישראל](#) ואת [מפת הקרנות הפעילות בישראל](#).
- המכון עסק במחקרי מדיניות בנושאים כגון [מיסוי](#), [התאגדות לנתינה](#), [קרנות עירוניות](#); ועסק בניטור [חקיקה הפוגעת בפילנתרופיה](#); וכן השיב לקולות [קוראים ממשלתיים](#) רלוונטיים.
- המכון קידם מחקרים על פרקטיקות פילנתרופיות במגוון הקשרים, כגון [שותפויות פילנתרופיות](#), [פילנתרופיה בעתות משבר](#), ו[פילנתרופיה, מגדר ודמוקרטיה](#).

■ המכון פועל להפצת הידע שהוא אוסף ומפיק באמצעות כנסים, ימי עיון, הנגשת דו"חות מחקר [באתר המכון](#) ובמדיה [החברתית](#) וכן בפיתוח [קורסים אקדמיים והכשרות עיוניות](#) לאנשי מקצוע בשדה הפילנתרופיה ולדרג מקצועי בכיר בממשלה.

➤ **פיתוח תשתית, שיתופי פעולה ושדה** – המכון יזם והפיק במשותף עם ארגוני תשתית בשדה הפעולה הפילנתרופי את הכנס הישראלי לפילנתרופיה וכן יזם את ההקמה והליווי של קשת – קרן לשיתוף תורמים (DAF). בנוסף, פעל המכון בשת"פ עם ארגוני התשתית להכוונת הנתינה הפילנתרופית בעתות משבר: [קורונה](#), [ומלחמת חרבות ברזל](#).

➤ **פיתוח מומחיות** – המחקר, הידע ורשת הקשרים בישראל ובעולם שפיתח המכון תורמים ליכולתו לזהות מגמות בפילנתרופיה, לשכלל את דרכי פעילותה ולקדם חשיבה ביקורתית מיטבה. על סמך מומחיותו בתחום הפילנתרופיה בישראל, המכון: מלווה פעילות של גופי התשתית ומייעץ להם (פורום הקרנות, JFN, וקבוצות למידה ועבודה המתקיימות בסמגרתם של ארגוני התשתית בתחום מגדר, תרבות, שינוי מדיניות, רשויות מקומיות, שת"פ ממשלה-פילנתרופיה, ועוד); ונענה לפניות לייעוץ שהוא מקבל מדרג מקצועי בכיר במשרדים ממשלתיים (משפטים, אוצר) ומחברי כנסת.

המכון למשפט ופילנתרופיה מחויב לאמות מידה קפדניות של מחקר אקדמי. לצד זאת, הוא מקפיד להציג את ממצאי המחקר ואת התובנות הנגזרות ממנו באופן בהיר, כדי שהידע יהיה נגיש לציבור המקצועי ולציבור הרחב ככל הניתן. **מידע מקיף אודות פעילות המכון ומחקריו מצוי באתר המכון.**

מיפוי ורפלקציה – ממצאים עיקריים

א. העשור הראשון לפעילות המכון – הישגים, הערכה ומוניטין

ביסוס מעמד המכון כגורם דומיננטי בשדה

“המכון הפך מהר מאוד לשחקן משמעותי מאוד בשדה. מהרגע הראשון הוא מיצב את עצמו כשחקן האקדמי המרכזי, כגוף תשתית שמביא ערך מוסף אקדמי. אין אף גוף אחר שנותן את הערך המוסף האקדמי הזה לשטח”⁴

במהלך עשר שנות פעילותו, המכון ביסס את מעמדו כ”גוף תשתית חשוב” ו”בר סמכא” בתחום הפילנתרופיה בישראל. המכון נתפס על ידי השחקנים הרלוונטיים שרואיינו למחקר כחלק מהמרחב (ecosystem) הפילנתרופי וזוכה להכרה מצד השטח כשותף מקצועי חשוב בתהליכי חשיבה, פיתוח ומחקר של פרקטיקות פילנתרופיות. בפרט, ההתייחסות למכון מנקודת המבט של רבות מנשות המקצוע המובילות במרחב הפילנתרופי היא כאל גוף מחקר אשר תרם באופן משמעותי לחיזוק התשתית המקצועית של הפילנתרופיה בישראל, ייצר שיח מקצועי על דרכי הפעולה של הפילנתרופיה, קידם קשרים עם גורמים מקצועיים בחו”ל וביסס את הצורך ואת הפרקטיקה של איסוף נתונים.

אמון והערכה לצוות המקצועי של המכון

“הצוות של המכון הצליח ברמה האנושית להפוך להיות גורם משמעותי מאוד. תמיד הן יהיו גורם שיפנו אליו לעצה ועזרה. זה מאוד יוצא דופן ביחסים עם האקדמיה”.

צוות המכון זכה לאורך השנים באמון ובהערכה עמוקים מצד השדה הפילנתרופי. ברבות מן השיחות העידו מרואיינים ומרואיינות (פה אחד, ולא אחת ללא שנשאלו על כך במפורש), על הרמה המקצועית והאנושית הגבוהה של הצוות, ועל יכולתו יוצאת הדופן להיות כתובת אמינה, נגישה, תומכת ומייעצת – גם בשגרה וגם בעתות חירום. צוות המכון נתפס כקשוב לשטח, לתורמים ולקרנות, כיוזם וכתומך בתשתית המקצועית של הפילנתרופיה בישראל – דבר שהעמיק את האמון והשותפות עם גורמים רבים לאורך השנים. האמון והתמיכה הנמשכת באים לידי ביטוי גם בעובדה שהתורמות והקרנות התומכות והשותפות ממשיכות את תמיכתן לאורך העשור, וגם בהצטרפות של שותפים-תומכים נוספים לאורך השנים.

בניית תשתית נתונים על פילנתרופיה בישראל

“הנגישות של המכון לנתונים והעובדה שהן יודעות לעבוד ולעבד את הנתונים כך שהם יונגשו לשטח היא יתרון מרכזי של המכון לעומת כל ארגוני התשתית האחרים”.

אחד מההישגים המרכזיים של המכון הוא בניית תשתית רחבה ומעמיקה של נתונים בתחום הפילנתרופיה בישראל, באמצעות מעבדת המחקר לנתוני פילנתרופיה הפועלת במכון. הייחודיות של המכון והחוזקה שלו לעומת ארגוני התשתית האחרים, בהקשר זה, נסמכת על היכולת של צוות המכון לאסוף ולנתח נתונים, ובדרך זו ליצור בסיס נתונים חיוני ולהנגיש מידע אודות ארגוני חברה אזרחית ופילנתרופיה למשל בשנתון העמותות או בפרויקט מיפוי הקרנות הפילנתרופיות הפעילות בישראל. אלו מאפשרים הבנה מעמיקה יותר של השטח ושל ההזדמנויות לפעולה. כך, המכון מאפשר הבנה מקצועית יותר של המגזר הפילנתרופי בישראל.

קידום השיח המקצועי: הכשרה, מחקר יישומי והשפעה על השדה

“המכון למד לארגן מרחבים של שיחה שמספקים במה והזדמנות לשיחה בין אנשים חושבים שגם יודעים על מה הם מדברים [...] הרבה בזכות המכון, יש פוטנציאל לארגוני התשתית לחלום ביחד איך הם רואים את המרחב הפילנתרופי עשור קדימה. מתוך זה אפשר לגזור אחורה את התפקידים שלנו כארגוני תשתית או כקרנות שפועלות במרחב”.

המכון מהווה שחקן מרכזי בעיצוב השיח המקצועי בשדה הפילנתרופיה בישראל. באמצעות איסוף מידע, יצירה והנגשה של ידע, ויצירת הזדמנויות של שיח ולמידה, המכון תורם לחיזוק הסטנדרטים המקצועיים ולפיתוח שפה משותפת בקרב אנשי ונשות מקצוע, פילנתרופיות. ים וחוקרות. ים. פעילות המכון נתפסת ככזו אשר מקדמת תפיסות חדשניות, מעודדת חשיבה ביקורתית, ומחזקת את ההתמקצעות של העוסקים בתחום – הן בקרב אנשי ונשות המקצוע בשטח והן בקרב חוקרות. ים באקדמיה אשר נוגעים בתחומים הרלוונטיים. במקביל, המכון עוסק במחקר מדיניות יישומי שמקדם את השיח הציבורי סביב מדיניות של תרומה פילנתרופית וחברה אזרחית בישראל.

לסיכום, השיחות במסגרת תהליך הרפלקציה מעידות כי המכון הצליח לצבור מוניטין והערכה בקרב שחקנים מרכזיים בשדה הפילנתרופיה הישראלי. הודות לפעילויות שפורטו בפרק ה'רקע', המכון הצליח למצב את עצמו כגוף תשתית מרכזי עבור הפילנתרופיה בישראל, תוך שהוא מציע במה למפגשי תוכן, פועל בשותפויות רחב, משמש כתובת מקצועית למגוון הגורמים בזירת הפילנתרופיה ומהווה צומת מפגש בין מחקר אקדמי לתובנות יישומיות.

ב. אתגרים בחקר פילנתרופיה – מבט על מחקר פילנתרופיה בעולם

"The question is always whether philanthropy research is a domain in itself [...] It's always hard to keep philanthropy as a topic of research agenda. It's always a struggle because in terms of academic excellence, the publications are not rated enough, and so it's difficult [...] The challenge is working somewhere between academic and practice..."

מכוני מחקר אקדמיים לחקר פילנתרופיה – דגמי פעולה

מכוני המחקר האוניברסיטאיים בחו"ש⁵ שעוסקים בחקר פילנתרופיה בנויים לרוב על פי אחד משלושה דגמי פעולה:

1. מכוני מחקר באוניברסיטאות ציבוריות הממומנים על ידי שילוב של מענקי מחקר מוסדיים ותרומות (קרנות ומעט תורמים פרטיים)⁶

מכונים אלו בנויים מסגל אקדמי בכיר, שמוכר גם כמשתתף למכון (Affiliate); הסגל האקדמי עורך מחקר אקדמי במסגרת החוג או הפקולטה שאליהם הוא משתייך, שלפחות בחלקו קשור לנושאי התוכן הרלוונטיים למכון. זאת, במימון של קולות קוראים או הזדמנויות מחקריות רלוונטיות. ממצאי המחקר זוכים לפרסום עצמאי של המכון ולעיתים גם לפרסום בכתבי עת אקדמיים תוך אזכור השייך של החוקר. ת גם למכון.

מכונים אלו נוטים לנקוט בגישה רב-תחומית לחקר פילנתרופיה, הכוללת לעיתים קרובות גם התייחסות לתפקיד הפילנתרופיה כחלק מהחברה האזרחית, ליחסי ממשל-חברה אזרחית, ולמיסוי. הם פועלים לאור הזדמנויות של מימון אקדמי (קולות קוראים) ומימון של מחקרי מדיניות (האיחוד האירופי, קואליציות לקידום מדיניות וכיו"ב), ומוצאים הזדמנויות ליצירת מחקר אקדמי-יישומי שמסתמך על חיבור בין חוקרים באוניברסיטה לבין אנשי ונשות מקצוע בתחומים הרלוונטיים (פרקטיקה שמגוונת את סוגי המחקר ואת אפשרויות המימון שלו). על פי רוב, מכונים אלה גם מציעים קורסים אקדמיים הניתנים על-ידי חברי הסגל המחקרי המשתייכים למכון ומבוססים על המחקר שלהם.

מאפיינים מרכזיים:

- שותפות אקדמית מגוונת שמניבה הזדמנויות להעשרת ההוראה האקדמית באוניברסיטה בקורסים שעוסקים בהיבטים של פילנתרופיה, שמשלבים עם תחומי המחקר של הסגל אקדמי המשויך גם למכון.
- יכולת לגוון את מקורות המימון באמצעות מענקי מחקר אקדמיים ומענקים למחקרי מדיניות. לצד זאת, יש מידה של תלות בקולות קוראים ובהזדמנויות של מימון לאור צרכים העולים מן השטח ו/או מחקרי מדיניות ממומנים שמשפיעים על נושאי המחקר.
- קושי בשמירה על פילנתרופיה כנושא מחקר מרכזי: אין הכרה בפילנתרופיה כדיסציפלינה מחקרית אלא כנושא מחקר נלווה.

2. מכוני מחקר יישומי הממוקמים לרוב בבתי ספר לעסקים או בחוגים לסוציולוגיה וממוצבים כמכוני מדיניות אשר נותנים שירותי מחקר וייעוץ⁷

מכונים אלו עורכים מחקרי נושא או מדיניות שמוזמנים וממומנים על ידי הארגונים הרלוונטיים (קרנות, ארגוני חברה אזרחית ומשרדים ציבוריים אשר מבקשים לחקור שאלות של מדיניות). לעתים קרובות המכונים הללו מציעים קורסים מקצועיים, עם מיקוד בהיבטים של יישום ופרקטיקה. המחקרים/תוצרים של המכונים מפורסמים בדרך כלל בתצורת מדריכים מקצועיים, פרסומים לקהל מקצועי, וכמסמכי מדיניות.

מאפיינים מרכזיים:

- רלוונטיות גבוהה לשדה הפילנתרופי – התמקדות במחקרים יישומיים המכוונים לצרכים של ארגונים וקובעי מדיניות.
- פוטנציאל ליצירת הכנסות מחוזי מחקר, שירותי ייעוץ, פרסומים וקורסים המיועדים לקהל מקצועי.
- מיקוד צר יותר של המחקר, שעשוי להגביל את ההזדמנויות לעסוק בשאלות תיאורטיות ובשאלות נושאיות רחבות יותר.
- תלות במימון חיצוני, שעשויה להשפיע על סדר היום המחקרי.

3. מכוני מחקר אשר נהנים ממקור הכנסה ארוך טווח ויציב (Endowment – תרומה פילנתרופית מניבה)⁸

מכונים אלו גמישים מבחינה מחקרית, מחזיקים בסדר יום שמתפתח לאור זיהוי של מגמות רחבות, ונהנים מהאפשרות לפתח מחקר אקדמי מעמיק ומגוון שאינו תלוי בהשגת מימון נקודתי. המכונים מציגים את עצמם כרב תחומיים (למשל – המכון בבאזל משייך את עצמו ל"אוניברסיטה" ומגדיר את אופן פעולתו כ"שותפות בין פקולטות"; המכון בז'נבה הוא "המרכז האוניברסיטאי למחקר של פילנתרופיה"). המכונים גמישים ביכולתם לגייס חוקרים מדיסציפלינות ופקולטות שונות ולהעניק מענקי מחקר לחוקרים חיצוניים, כך שהם בונים צוותים רב-תחומיים למחקרי רוחב על פילנתרופיה. בנוסף הם מציעים קורסים אקדמיים בפקולטות שונות וקורסים מקצועיים לקהלי יעד מקצועיים (חברי וועד מנהל, מנהלי קרנות) שמועברים על ידי החוקרים.

מאפיינים מרכזיים:

- גמישות מחקרית גבוהה, המאפשרת פיתוח פרויקטים של מחקר מעמיק וארוך טווח שאינו תלוי במימון נקודתי.
- יכולת לגייס חוקרים מפקולטות שונות באוניברסיטה ולגייס חוקרים לצורך מחקרים נקודתיים גם מאוניברסיטאות אחרות כדי ליצור צוותים רב-תחומיים לאור הגדרות משתנות של מיקוד תחומי המחקר בהקשר של פילנתרופיה וחברה אזרחית.
- יכולת לשלב בין מחקר אקדמי בסיסי, מחקר יישומי והכשרה מקצועית.

◀ תחומי מחקר מרכזיים במכונים הזרים שנסקרו

הסקירה מעלה כי נושאי המחקר המרכזיים שבהם עוסקים מכוני המחקר השונים אינם ממוקדים רק בפילנתרופיה (נתינה, תרומות, השקעה חברתית), אלא גם מתרחבים אל תחומים משיקים (ארגוני חברה אזרחית). המכונים ממקדים את המחקר העוסק בפילנתרופיה בהיבטים של התנהגות נתינה ותורמים (מוטיבציות, פסיכולוגיה של נתינה), אתיקה של גיוס תרומות, אסטרטגיות לעידוד הנתינה, ויחסי פילנתרופיה וחברה (תפקידי פילנתרופיה במדינת רווחה, יחסי פילנתרופיה-שלטון, השפעה על מדיניות ציבורית, רגולציה ודמוקרטיה). בה בעת, הם עוסקים בהקשר של ארגוני חברה אזרחית במאפיינים ניהוליים ופיננסיים, בשת"פ בין מגזרי, ובתפיסות תפקיד והתנדבות.

◀ פילנתרופיה כדיסציפלינה מחקרית

שני אתגרים מרכזיים עומדים כיום בפני המחקר האקדמי על פילנתרופיה: האתגר הראשון הוא שהתחום עדיין אינו מוכר כדיסציפלינה אקדמית מבוססת. חוקרים נדרשים "להלביש" את עיסוקם בחקר פילנתרופיה על תחומי מחקר קיימים – כמו סוציולוגיה, כלכלה, מינהל ציבורי – מהלך שמקשה על התמקצעות בתחום ומעמיד את חקר הפילנתרופיה במקום שולי יחסית במסלול האקדמי. מיעוטם של כתבי עת ייעודיים בתחום הופך אותו לפחות אטרקטיבי לחוקרים צעירים.

האתגר השני נוגע למקורות המימון: בהיעדר תקצוב ציבורי ייעודי, מחקר בתחום הפילנתרופיה נשען כמעט לחלוטין על שותפויות עם קרנות ותורמים – מצב היוצר מתח מובנה בין השאיפה למחקר אקדמי לבין הרצון של תורמים וקרנות לייצר השפעה דרך מחקר יישומי.

עם זאת, לצד הקשיים, ואולי לאור האתגרים הללו, ניכרת כיום מגמת התחזקות של קהילת מחקר אקדמית בינלאומית בתחום הפילנתרופיה שמטרתה לייצר הזדמנויות למחקר אקדמי רחב. דוגמה לכך היא הרשת האירופית לחקר פילנתרופיה (ERNOP) שבה המכון שותף פעיל ומרכזי. רשת זו יוצרת פלטפורמה להרחבת שיתופי פעולה בין חוקרים, לפיתוח תשתית אקדמית משותפת ולחיזוק ההכרה בפילנתרופיה כתחום ידע בעל תרומה ייחודית. היותו של הנושא רב-תחומי מטבעו מאפשר לחקור את הפילנתרופיה מתוך מגוון דיסציפלינות רלוונטיות – ובכך לחבר בין מחקר אקדמי לבין צרכים ואתגרים מגוונים מהשטח.

המכון למשפט ופילנתרופיה מתמודד עם אותם האתגרים: מכיוון שפילנתרופיה עדיין לא מוכרת כתחום דיסציפלינרי עצמאי במחקר האקדמי גם בישראל חוקרי פילנתרופיה פועלים מתוך מגוון דיסציפלינות ומנצלים ככל הניתן מענפים מחקרניים מזדמנים או מימון פרטי לפיתוח המחקר בתחום. בהשוואה למודלים בחו"ל, מודל הפעולה של המכון ייחודי: המכון פועל מתוך הפקולטה למשפטים אך המנדט שלו הוא לעידוד מחקר רב תחומי; החוקרות במכון, ממגוון דיסציפלינות, אינן חברות סגל תקני אלא חוקרות עצמאיות במעמד עובדות פרויקט כך שמשרתן אמנם מוגדרת כארעית אך אינה תלויה בפרסום אקדמי. פעילות המכון נתמכת רובה ככולה במענקים של תורמות וקרנות פילנתרופיות מובילות בישראל. מודל זה מאפשר להתמקד בחקר פילנתרופיה מבלי לסטות לתחומים משיקים. אך חסרונו הוא בארעיותו ובכך שהמחקר אינו מעוגן ומקושר למחקרים של חוקרים וחוקרות, חברי סגל תקני בפקולטות השונות.

ג. השתנות השדה בישראל – אתגרים והזדמנויות לחקר פילנתרופיה במכון

יצאנו לדרך כדי לשרטט את קווי המתאר של העשור הבא של פעילות המכון: מה מקומו הייחודי של המכון – בתווך בין מחקר אקדמי לתובנות יישומיות? מהם היתרונות היחסיים של השייכות האקדמית של המכון לאוניברסיטת תל אביב וכיצד ניתן להעצים אותם? ואילו אתגרים והזדמנויות מזמן לנו השדה בפועל בתוך החברה הישראלית המשתנה, בפרט בעת המסעברית הזו? ולאור אלה –

1. **כיצד נבטיח את הקיימות והרלוונטיות של המכון עבור השדה הפילנתרופי בישראל בטווח הארוך?**
מהן הדרכים לחיזוק יכולת הפעולה, המעמד וההשפעה של המכון, כך שימשיך להוות תשתית ידע, חשיבה וביקורת אקדמיים בשדה משתנה ותחת אתגרים חברתיים, פוליטיים וכלכליים גוברים?
2. **כיצד יכול וצריך המכון להתפתח לאור תהליכי ההתבגרות וההתרחבות של השדה הפילנתרופי בישראל?**
מהם הדגשים שנדרשים כדי להמשיך ולהיות רלוונטיים לשדה – בטיב ואופי הפעולה, בלגיטימציה הציבורית וביכולת להשפיע במיוחד על שיח, מדיניות ופרקטיקה?

דברים אלו נבחנו, והם נכתבים ונערכים, ברגע חברתי-לאומי מטלטל, שמהווה גם צומת קריטי עבור החברה הישראלית המאותגרת בין זהות ליברלית-דמוקרטית לבין זהות שמרנית-סמכותנית. לנוכח תהליכים מואצים של נסיגה דמוקרטית, התרופפות הסולידריות החברתית, משבר אמון עמוק במוסדות המדינה, ומשמעותה ארוכת הטווח של מלחמה קשה ומתמשכת – הולכים ומתערערים ערכי יסוד שבעבר שימשו מצפן לחיים אזרחיים משותפים. מציאות זו מציבה אתגר משמעותי בפני שדה הפילנתרופיה בישראל וגם בפני המכון, הפועל בלבו של השדה. מציאות זו מטילה על המכון אחריות גדולה בשל זיקתו העמוקה לחברה אזרחית מגוונת, למחקר אקדמי ביקורתי ולתפיסת עולם דמוקרטית-ליברלית. בתוך תנאים אלה, עולה ביתר שאת הצורך בעיצוב תשתיות ידע, במרחבי חשיבה ודיון ביקורתיים ובפרקטיקות מחקריות שיחזקו את היכולת לפעול באופן מושכל, אחראי ומחויב לטובת החברה הישראלית כולה.

עיקרי האתגרים וההזדמנויות לחקר פילנתרופיה נוכח השתנות השדה ועל רקע העת המסעברית:

התבססות ארגונית התשתית

בשנים האחרונות פיתחו ארגוני התשתית מגוון הזדמנויות לפיתוח מקצועי עבור נשות ואנשי מקצוע, תורמות ותורמים. לצד ההתפתחות בהזדמנויות לפיתוח מקצועי עולה גם הצורך להרחיב את ההבנה העיונית של תחום הפילנתרופיה

באופן שיאפשר לתורמים ותורמות, ולאנשי ונשות מקצוע להעמיק את הבנתם בפילנתרופיה כתחום עצמאי ומובחן. לאור זאת, יש לבחון מה יכולה להיות התרומה הייחודית של המכון לתהליכי ההכשרה, כיצד נכון לתמוך ולהעשיר את התהליכים הללו בידע אקדמי, ואיך למצות את שיתוף הפעולה עם ארגוני התשתית בהקשרים הללו.

❖ חיזוק הבנה מעמיקה, צריכה של ידע ודיון בו

על מנת להבין את ההשפעות, הסיכונים וההזדמנויות שבפעולה פילנתרופית בעת המשברית הזו קיים צורך גובר במחקר מבוסס נתונים ובניתוח אקדמי שיאפשרו הן הבנה טובה יותר והן ייעול של העשייה הפילנתרופית. למרות העובדה שמדינת ישראל התברכה במורשת של תרומה פילנתרופית משמעותית מאז הקמתה ועד היום, המערכת הממשלתית לא השכילה לפתח בסיס של מידע וידע על אופני ההשקעה הפילנתרופית והשפעתם בישראל. המכון זוכה להערכה רבה בגין יכולות איסוף והנגשת הנתונים על פילנתרופיה שפותחו בשנים האחרונות, יכולת שאין לאף אחד מארגוני התשתית האחרים ושיש בה צורך. עם זאת, יש תחושה הדדית – גם בשטח המקצועי וגם בקרב חוקרות המכון – שיש פער בין עושר המידע שנאסף ובין השימוש של השדה במידע בפועל. יש מקום לבחון מהן הדרכים הנכונות לאסוף ולהנכיח את המידע, להנגיש אותו ולעודד את השטח להשתמש בו באופן מושכל.

❖ הנגשת מחקר ותובנותיו לקידום מדיניות

רבים מהשותפים והשותפות בארגוני התשתית ובקרנות רואים בהנגשה של מחקר אקדמי על פילנתרופיה צורך משמעותי. איסוף והנגשה של מידע וידע רלוונטיים נתפסים כצורך מרכזי, שיכול לשמש בסיס לקבלת החלטות מושכלות בקרב אנשי ונשות מקצוע, ולתרום לשינוי פרקטיקה ואף לתרום לשינוי מדיניות. לצד זאת, קיימת ציפייה מהמכון לזהות מגמות עולמיות בתחום הפילנתרופיה – במיוחד בעתות משבר – ולספק כלים להבנה, יישום וחדשנות בשדה המקומי. בנוסף, הודגשה החשיבות של עריכה והנגשה של מחקרי מדיניות ככלי בעל ערך להשפעה על מדיניות ציבורית בתחום הפילנתרופיה.

❖ קידום מחקר רב־תחומי וביסוס קהילת מחקר בישראל

מגמות המחקר של הפילנתרופיה בעולם מצביעות על אופיו האינטרדיסציפלינרי של התחום. לאור זאת, האתגר וההזדמנות גם יחד טמונים בצורך למצוא דרכים חדשניות לשילוב ומיסוד של מחקר רב־תחומי בתחום זה בתוך האוניברסיטה. במקביל ניכרת מגמה של התחזקות קהילת מחקר אקדמית בינלאומית. למכון יתרון משמעותי בהיכרותו ובהיבורו למחקר העכשווי על פילנתרופיה בארץ ובעולם, ועל כן יש לבחון דרכים לקידום מחקר בשותפות עם הקהילה הבינלאומית – באופן שיתרום הן לפיתוח המחקר המקומי והן לחיזוק קהילת מחקר אקדמית בישראל.

סיכום: מבט לעשור הבא – כיווני פעולה ודרכי יישום

המחקר הרפלקטיבי שהוצג כאן, והדיון בממצאיו בוועדה המייעצת של המכון, העלו כיווני התפתחות ופעולה אשר שואבים השראה ממודלים קיימים באירופה, ומציעים מעבר למבנה משולב: שמירה על הגרעין העצמאי של חוקרות המכון, לצד בניית מנגנון של שותפות עם הפקולטות הרלוונטיות באוניברסיטה ובמוסדות אקדמיים נוספים. מהלך זה יכול לכלול מלגות פוסט־דוק, תמיכה במחקרי תזה ודוקטורט, זיהוי של חוקרים באקדמיה העוסקים בחברה האזרחית ובנושאים משיקים נוספים ומתן כלים לעידוד מחקר הקושר תחומים אלה לתחום הפילנתרופיה. כך יוכל המכון להמשיך ולשלב בין שני העולמות – חיזוק מעמדו כמוקד מחקר עצמאי מצד אחד, והצמחת קהילה אקדמית חוקרת מהצד השני, ולבסס תשתית ארוכת טווח למחקר של פילנתרופיה בישראל.

במקביל, עלתה שאלה עקרונית באשר לתפקידו של המכון בזירה של עיצוב מדיניות: האם להסתפק בהנחת תשתית לעיצוב מדיניות, או לפעול גם באופן יזום ומעורב לקידומה? לצד התלבטות זו, התגבשה הסכמה רחבה בדבר הצורך בהרחבת מעגלי ההשפעה אל מחוץ לגבולות השדה הפילנתרופי המסורתי. זאת, על־ידי פנייה יזומה לפקידי ממשל, נבחרי ציבור, תקשורת ואולי אף הציבור הרחב. המכון נתפס כבעל יכולת ייחודית לייצר ידע מבוסס ומורכב, וייתכן שעל־ידי פיתוח כלים של הנגשת המידע והידע המיוצר והנצבר במכון, ניתן יהיה להעמיק את ההשפעה ולמלא תפקיד משמעותי בעיצוב מקומה של הפילנתרופיה בישראל – כחלק בלתי נפרד ממרחב אזרחי־דמוקרטי בר־קיימא.

מתוך אלו, עלו כיווני פעולה קונקרטיים:

- העמקת פעילות קהילת מחקר אקדמית: תוכנית מלגות, סמינרים רב־תחומיים, ופניה יזומה לחוקרים צעירים בתחומי הסוציולוגיה, מדיניות ציבורית, משפטים.
- הרחבת פעילות אקדמית: קידום מאמרים בכתבי עת אקדמיים, עריכת ספרים ייעודיים, שיתופי פעולה עם ארגוני מחקר בינלאומיים, פיתוח קורסים אקדמיים וסמינרים לסטודנטים באוניברסיטה.
- מודל פעולה המשלב גמישות והעמקה במקביל: העסקת חוקרות עצמאיות לפיתוח הזרוע היישומית בד בבד עם פיתוח מנגנוני עידוד לחוקרים מהאוניברסיטה.
- ייזום מחקרי מדיניות ממוקדים, כולל המלצות ישימות למקבלי החלטות.
- הנגשה שיטתית של ממצאים למגוון קהלי יעד, כולל מקדמי מדיניות ומקבלי החלטות במרחב הציבורי, בין היתר באמצעות שילוב תוצרים אינטראקטיביים ופומביים כגון מצגות דיגיטליות, סרטונים, ואינפוגרפיקה להגברת החשיפה הציבורית.
- חיזוק שיתופי פעולה עם ארגוני תשתית לשם הגדרת נושאים למחקר ופיתוח, פיתוח ידע יישומי משותף והנגשה של הידע.

אנו מסכמות עשר שנות פעילות עשירה ומרשימה של המכון, ומשרטטות את קווי המתאר לעשור הבא, בתקופה שבה המרחב החברתי והפוליטי בארץ ובעולם עובר שינויים מהירים ומאתגרים. העשור שחלף הניח יסודות איתנים של מחקר, עשייה, קשרים ואמון; העשור שלפנינו מזמין אותנו להעמיק עוד, להרחיב את השפעתנו, ולכוון את פעילות המכון כך שתמשיך לתמוך בערכי היסוד של הדמוקרטיה הישראלית ולחזק את מקומה של הפילנתרופיה כחלק בלתי נפרד מחברה שוויונית, סולידרית, חופשית ומשגשגת.

הערות

- 1 לאורך השנים תמכו במכון גם גב' מרשה ריקליס שהנה שותפה מייסדת, עו"ד עדינה שפירו, מר חנוך ברקת, מר אד פסקוביץ, קרן פעמי תקווה וקרן משפחת רודרמן. בשנת 2025 הודיעה הקרן המשפחתית על שם תד אריסון על הצטרפותה כשותפה תומכת במכון.
- 2 בעבר חקרו במכון גם ד"ר נועה קראוז להב, ד"ר גיא שולץ וגב' ענת קליגר-הרבסט וכן והתארחו בו פרופ' נוח זרזר וד"ר אירינה קרסנפולסקיה.
- 3 למשל:
Hazan, Osnat. "Effectiveness is Not Enough: The Total Effect of the Tax Policy Toward Charitable Giving – Boundaries, Take-Up, and Effectiveness" *Nonprofit Policy Forum*, 2025. <https://doi.org/10.1515/npf-2023-0099>;
Feit, Galia. "Government-Foundations Partnerships: Rationales and Influence on Policy" *Nonprofit Policy Forum*, 2024. <https://doi.org/10.1515/npf-2023-0122>
- 4 ציטוטים מתוך השיחות שולבו בטקסט ללא איזכור שמות או שיוך. רשימת המרואיינים המלאה מצורפת בנספח I.
- 5 נסקרו דגמי מכונים בארה"ב, אנגליה ואירופה – רשימה מלאה בנספח II.
- 6 למשל:
Center on Philanthropy & Public Policy – University of Southern California
<https://cphp.usc.edu>
Center on Philanthropy and Civil Society (CPCS) – CUNY Graduate Center, New York
<https://www.gc.cuny.edu/center-philanthropy-and-civil-society>
Center for Philanthropic Studies – Vrije Universiteit Amsterdam
<https://www.giving.nl>
- 7 למשל:
Center for Philanthropy – University of Liechtenstein
<https://philanthropytalks.li/en/>
Centre for Philanthropy – University of Kent (UK)
<https://research.kent.ac.uk/philanthropy>
Esade Center for Social Impact (ECI) – Esade Business School, Universitat Ramon Llull (Barcelona)
<https://www.esade.edu/faculty-research/en/esade-center-social-impact>
- 8 למשל:
Center for Philanthropy Studies (CEPS) – University of Basel <https://ceps.unibas.ch/en>
Geneva Centre for Philanthropy – University of Geneva <https://www.unige.ch/philanthropie/en>
- 9 ראו:
Voluntas – International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations – Publishes research between state, market, and household sectors. [SpringerLink](https://www.springerlink.com)
Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly (NVSQ) – Peer-reviewed and published bi-monthly, is an international, interdisciplinary journal for nonprofit sector research dedicated to enhancing our knowledge of nonprofit organizations, philanthropy, and voluntarism by providing cutting-edge research, discussion, and analysis of the field (official journal of ARNOVA). journals.sagepub.com
Nonprofit Management & Leadership – Publishing the field's best conceptual advances in understanding management, leadership, or governance of private nonprofit organizations. [Wiley Online Library](https://onlinelibrary.wiley.com)
Nonprofit Policy Forum – Open-access, peer-reviewed journal that publishes original research and analysis on public policy issues and the public policy process critical to the work of nonprofit organizations. [De Gruyter Brill](https://onlinelibrary.wiley.com)
Voluntary Sector Review – An international journal of third sector research, policy and practice. [Bristol University Press](https://brill.org).

נספח 1: מרואיינות ומרואיינים

1. **אלי בוך** (מנהל הפילנתרופיה, קרן אדמונד דה רוטשילד ישראל, שותף חבר ועדה מייעצת)
2. **ד"ר אסנת חזן** (חוקרת במכון)
3. **אריאל דלומי** (מנכ"ל קרן ברכה, שותף חבר ועדה מייעצת)
4. **פרופ' ברי הולוורף** (Executive Director at European Research Network On Philanthropy) (Barry Hoolwerf)
5. **פרופ' גיא מונדק** (אוניברסיטת תל אביב, מנהל אקדמי של המכון בעבר)
6. **ד"ר גיא שולץ** (חוקר במכון בעבר)
7. **גליה גרנות** (סמנכ"לית קרן משפחת רודמן בישראל, שותפה חברת ועדה מייעצת בעבר)
8. **דפנה מיתר נחמד** (יו"ר חבר הנאמנים אוניברסיטת תל אביב, ממייסדות המכון, שותפה חברת ועדה מייעצת)
9. **פרופ' דפנה הקר** (אוניברסיטת תל אביב, מנהלת אקדמית של המכון)
10. **הילה מרמוס** (מנהלת פורום הקרנות בישראל)
11. **פרופ' טוביאס יונג** (Centre for the Study of Philanthropy & Public Good – University of St. Andrews Scotland) (Tobias Jung)
12. **טליה חורב** (מנהלת פורום הקרנות בישראל בעבר)
13. **יעל שלגי** (מנהלת קרן שיינברג, סמנכ"לית יד הנדיב בעבר, שותפה חברת ועדה מייעצת בעבר)
14. **פרופ' ישי בלנק** (דקאן הפקולטה למשפטים אוניברסיטת תל אביב)
15. **מאיה נתן** (מנהלת קרן קשת, מנהלת JFN בעבר)
16. **עו"ד מיכל ארגמן רון** (חוקרת במכון)
17. **פרופ' נוח דרזנר** (Teachers College Columbia University) (Noah Drezner) (עמית מחקר במכון בעבר)
18. **ד"ר נועה קראוס להב** (חוקרת במכון בעבר)
19. **פרופ' נטע זיו** (סגנית נשיא אוניברסיטת תל אביב להוגנות, גיוון וקהילה, מנהלת אקדמית של המכון בעבר)
20. **סיגל יניב פלר** (מנכ"לית Jewish Funders Network)
21. **עדנה פסט** (מייסדת ומנהלת קרן לונה, ממייסדות המכון, שותפה חברת ועדה מייעצת)
22. **עירית רפפורט** (ממייסדות המכון, שותפה חברת ועדה מייעצת)
23. **ענבר שעשוע** (יו"ר קרן משפחת שעשוע, שותפה חברת ועדה מייעצת)
24. **ענת שעשוע** (נשיאת קרן משפחת שעשוע, שותפה חברה ועדת מייעצת)

נספח 2: מכוני מחקר שנסקרו

1. **Center for Philanthropy** – University of Liechtenstein
<https://philanthropytalks.li/en/>
2. **Center for Philanthropy Studies (CEPS)** – University of Basel
<https://ceps.unibas.ch/en>
3. **Centre for Philanthropy** – University of Kent (UK)
<https://research.kent.ac.uk/philanthropy>
4. **Geneva Centre for Philanthropy** – University of Geneva
<https://www.unige.ch/philanthropie/en>
5. **Center on Philanthropy & Public Policy** – University of Southern California
<https://cphp.usc.edu>
6. **Center on Philanthropy and Civil Society (CPCS)** – CUNY Graduate Center, New York
<https://www.gc.cuny.edu/center-philanthropy-and-civil-society>
7. **Center for Philanthropic Studies** – Vrije Universiteit Amsterdam
<https://www.giving.nl>
8. **Esade Center for Social Impact (ECSI)** – Esade Business School, Universitat Ramon Llull (Barcelona)
<https://www.esade.edu/faculty-research/en/esade-center-social-impact>